

PROPOZYCJA DO DYSKUSJI

**Opracowano w ramach Komisji Teorii Konserwatorskiej
PKN ICOMOS**

KARTA ZABYTKOWYCH KRAJOBRAZÓW KULTUROWYCH¹

Maj 2024

¹ Karta krajobrazów wyróżniających się wartościami cechującymi zabytki: historycznymi, artystycznymi, naukowymi (zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2023 r.), które powinny podlegać ochronie w procesach gospodarowania i planowania. Katalog wartości definiujących zabytkowe krajobrazy kulturowe powinien zostać docelowo poszerzony o inne wartości, wskazywane w doktrynie konserwatorskiej, co wymaga odrębnego opracowania, poświęconego waloryzacji zabytkowych krajobrazów kulturowych.

PREAMBUŁA

Mając świadomość:

- że krajobraz kulturowy to najpełniejszy przejaw wspólnego dziedzictwa kulturowego, ukształtowanego przez kolejne pokolenia i stanowiącego świadectwo działalności i aspiracji człowieka w czasie i przestrzeni;
- że krajobraz kulturowy jest ściśle związany z kulturami go tworzącymi i przekształcającymi;
- że jakość krajobrazu kulturowego przekłada się bezpośrednio na jakość życia mieszkańców, a on sam stanowi kapitał społeczny, kulturowy i ekonomiczny powstały jako efekt historycznego nawarstwiania się wartości wynikających z dawnych i współczesnych kultur oraz nagromadzenia tradycji i doświadczeń, w całej ich różnorodności;
- że trwałość zabytkowych wartości krajobrazu kulturowego jest ograniczona, co wynika z jego dynamicznego charakteru,
- że szybki i często niekontrolowany rozwój oraz procesy naturalne (w tym między innymi klęski żywiołowe, zmiany klimatu) przekształcają krajobraz kulturowy, co może powodować jego fragmentację i degradację, zacieranie zabytkowych wartości, a także może wywierać głęboki wpływ na wartości wspólnotowe,
- że wobec potrzeb ochrony, planowania i gospodarowania krajobrazem kulturowym, wyrażonych doktrynalnie w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej² zmienia się rola poszczególnych jego interesariuszy, w tym środowiska konserwatorskiego,
- że w procesach ochrony, planowania i gospodarowania zabytkowymi krajobrazami kulturowymi konieczne jest współdziałanie wszystkich ich interesariuszy, przy zapewnieniu środowiskom konserwatorskim uprzywilejowanej pozycji w ich ewentualnym sporze dotyczącym wartości zabytkowych,
- że działania w skali zabytkowych krajobrazów kulturowych muszą wychodzić poza zadania stricte konserwatorskie, poszerzając krąg decydentów,
- że obecne narzędzia ochrony, planowania i gospodarowania krajobrazem kulturowym nie są wystarczająco skuteczne z punktu widzenia zachowania zabytkowych wartości krajobrazów kulturowych,
- że istnieje kanon dokumentów normatywnych, w tym konwencje, zalecenia i karty³ dotyczące ochrony obszarów historycznych oraz, że wszystkie te dokumenty pozostają aktualne;

przyjmuje się w dniu roku niniejsze rekomendacje w sprawie **zabytkowego krajobrazu kulturowego** i zaleca stworzenie odpowiednich ram prawnych i instytucjonalnych oraz zabezpieczenie środków umożliwiających wdrożenie norm i zasad wyrażonych w niniejszej Karcie.

² Europejska Konwencja Krajobrazowa, przyjęta w 2000 r. we Florencji, ratyfikowana przez Polskę 27 września 2004 r., weszła życie z dniem 1 stycznia 2005 r.

³ W szczególności: Postanowienia Konferencji w Atenach w 1931 r. (Karta Ateńska), Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków Architektury i Miejsc Historycznych, 1964 (Karta Wenecka), Zalecenia dotyczące ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych i ich roli w życiu współczesnym, 1976 (Rekomendacja Warszawska), Międzynarodowa Karta Ogrodów ICOMOS-IFLA, 1981 (Karta Florencka), Karta ICOMOS w sprawie miejsc o znaczeniu kulturowym, 1979 (Karta z Burry), Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, 1985, Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, 1987 (Karta Waszyngtońska), Dokument z Nara o Autentyzmie, 1994, Europejska Konwencja Krajobrazowa, 2000, Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, 2003, Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, 2005, Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, 2011, Zasady ICOMOS-IFLA dotyczące terenów wiejskich jako dziedzictwa, 2017.

WPROWADZENIE

Karta Zabytkowych Krajobrazów Kulturowych wyraża stanowisko środowisk konserwatorskich, współuczestniczących w procesach ochrony, planowania i gospodarowania krajobrazem kulturowym, wobec zjawisk i problemów dotyczących jego wartości zabytkowych.

Stanowi odpowiedź na dynamiczne procesy zachodzące w krajobrazie kulturowym, mogące zagrozić jego wartościom zabytkowym, w związku z czym koniecznym jest normowanie podejmowanych w nim działań.

Wskazuje obszary, w jakich należy pilnie podjąć prace na rzecz wzmocnienia ochrony wartości zabytkowych krajobrazu kulturowego poprzez zachowanie, ujawnienie i wyeksponowanie wykształconych historycznie jego cech charakterystycznych reprezentatywnych, elementów i wyróżników.

Jest materiałem wspierającym urzędników administracji państwowej i samorządowej, projektantów, planistów, konserwatorów zabytków oraz innych interesariuszy, zaangażowanych w ochronę, gospodarowanie i planowanie zabytkowych krajobrazów kulturowych, normując te działania i umożliwiając ich krytyczną ocenę.

Może być wykorzystana przy tworzeniu polityki krajobrazowej państwa uwzględniającej zabytkowe wartości krajobrazu kulturowego.

ZAKRES PRZEDMIOTOWY I DEFINICJE

Niniejsza Karta została sporządzona przez środowisko związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Dotyczy polskich **krajobrazów kulturowych o historycznie ukształtowanych cechach oraz przypisywanych im współcześnie wartościach artystycznych, historycznych i naukowych** tj. krajobrazów kulturowych wymagających ochrony i opieki konserwatorskiej. Dlatego też, na potrzeby niniejszego dokumentu, wprowadza się pojęcie: „**zabytkowy krajobraz kulturowy**”, jako przedmiot formułowanych postulatów. Pojęcie to wpisuje się w obowiązujące definicje krajobrazu, krajobrazu kulturowego i zabytku, uściślając obszar zastosowań niniejszej Karty.

Krajobraz - obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich;

Europejska Konwencja Krajobrazowa, Rada Europy, Florencja, 20 października 2000 r.

Krajobraz - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Art. 2 pkt 16e.

Krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Ustawa z dnia 23 marca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami, Art. 3 pkt. 14

Zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Art. 3 pkt. 1

Zabytkowy krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka, stanowiąca świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, której zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadane wartości zabytkowe.

(definicja własna)

CELE

Zasady przedstawione w niniejszej Karcie mają na celu przeciwdziałanie stratom i niekorzystnym zmianom w zabytkowych krajobrazach kulturowych w Polsce, poprzez ich identyfikację, waloryzację, diagnozę, w tym wskazanie zagrożeń oraz promowanie wartości.

Celem Karty jest również rekomendowanie zrównoważonych relacji pomiędzy aspektami ekonomicznymi, społecznymi, kulturowymi i przyrodniczymi krajobrazów, w procesach ich ochrony, gospodarowania i planowania, z uwzględnieniem wszystkich interesariuszy, przy zapewnieniu wiodącej roli środowiskom konserwatorskim w kwestiach dotyczących zabytkowych wartości krajobrazów.

Cele szczegółowe:

1. **Zasygnalizowanie potrzeby podjęcia pilnych działań** mających na celu zapobieganie stratom i niekorzystnym zmianom w zabytkowych krajobrazach kulturowych w Polsce;
2. **Zwrócenie uwagi** na konieczność rozpoznania zasobu zabytkowych krajobrazów kulturowych w Polsce, w tym ich identyfikacji, zdefiniowania ich istniejących i potencjalnych wartości, określenia wyróżników, wskazania kierunków przekształceń i zagrożeń.
3. **Rekomendowanie** zrównoważonych relacji pomiędzy aspektami ekonomicznymi, społecznymi, kulturowymi, środowiskowymi w procesach ochrony, gospodarowania i planowania zabytkowego krajobrazu kulturowego, czyli tworzenie zrównoważonej konserwatorskiej polityki krajobrazowej.
4. **Uświadomienie**, że konieczne jest promowanie wartości dziedzictwa zabytkowych krajobrazów kulturowych w społeczeństwie.
5. **Uwzględnienie** w procesach tworzenia **konserwatorskiej polityki krajobrazowej** wszystkich jej interesariuszy, przy zachowaniu wiodącej roli środowisk konserwatorskich, a także przy uwzględnieniu konieczności dostosowania zasad tej polityki do zmieniających się uwarunkowań współczesnego świata.

ZASADY I SPOSOBY DZIAŁANIA

A. Identyfikacja i diagnoza

1. Należy przeprowadzić rozpoznanie zasobu zabytkowych krajobrazów kulturowych w skali kraju, zgodnie z przyjętym kryterium: posiadaniem przez nie wartości zabytkowych. Zasób ten będą tworzyły zarówno krajobrazy o znaczeniu lokalnym, jak i regionalnym oraz krajowym, reprezentując bogactwo form, materiałów, sposobów użytkowania, tradycji i związków ze środowiskiem przyrodniczym, stanowiące spuściznę materialną i niematerialną przeszłości. Należy zatem na szczeblu krajowym wypracować i wdrożyć metodykę identyfikacji,

- waloryzacji i delimitacji zabytkowych krajobrazów kulturowych, a także wypracować zasady ich typologii i klasyfikacji.
2. Dokumentowanie zabytkowych krajobrazów kulturowych i monitorowanie zmian w nich zachodzących to podstawa dla przyszłych procesów decyzyjnych w zakresie ich ochrony, gospodarowania i planowania. Koniecznym jest wypracowanie spójnych zasad dla tych działań, uwzględniających zróżnicowanie krajobrazów oraz ich przemiany w czasie, a także współczesne kierunki i dynamikę tych przemian. Rekomenduje się również wypracowanie systemu gromadzenia informacji o zabytkowych krajobrazach kulturowych w skali lokalnej, w skali regionu i kraju.
 3. Koniecznym jest rozpoznanie zagrożeń dla poszczególnych typów krajobrazów zabytkowych, w tym wskazanie obszarów konfliktowych, a także określenie typów krajobrazów w sposób szczególnie narażonych współcześnie na niekorzystne i dynamiczne przekształcenia. Działanie to umożliwi dokonanie hierarchizacji krajobrazów pod względem konieczności jak najpilniejszego podjęcia działań zapobiegających ich dalszej degradacji.
 4. Uznanie członków lokalnej społeczności za posiadaczy wiedzy o zabytkowych krajobrazach kulturowym będzie sprzyjać ich lepszej identyfikacji, wzmocnieniu lokalnej tożsamości oraz współodpowiedzialności za ich jakość. Należy wypracować metody udziału lokalnych społeczności w gromadzeniu danych o zabytkowych krajobrazach kulturowych.

B. Ochrona

1. Należy wypracować na poziomie krajowym spójną politykę konserwatorską w zakresie ochrony zabytkowych krajobrazów kulturowych, uwzględniając poprawę skuteczności istniejących narzędzi ich ochrony, poszerzając je o nowe metody ochrony, adekwatne do współczesnych zagrożeń dla tej części dziedzictwa kulturowego.
2. Skuteczności ochrony zabytkowych krajobrazów kulturowych będzie sprzyjać scalenie w jednym akcie prawnym przepisów ich dotyczących - np. w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub w odrębnym akcie prawnym, dedykowanym wyłącznie krajobrazom kulturowym.
3. Ochronie wartości zabytkowych krajobrazów kulturowych będzie sprzyjała ich identyfikacja oraz zachowanie ich cech reprezentatywnych i wyróżników w procesach gospodarowania i planowania.
4. Zalecana obligatoryjność określania cech reprezentatywnych i wyróżników zabytkowych krajobrazów kulturowych powinna stanowić przesłankę do zmian w systemie ochrony i opieki nad zabytkami. Cechy ~~charakterystyczne-reprezentatywne~~ i wyróżniki stanowią podstawę do identyfikacji i waloryzacji krajobrazu, w tym zabytkowego oraz definiowania celów ochrony.
5. Większej skuteczności ochrony zabytkowych krajobrazów kulturowych będą sprzyjać wzmocnienie świadomości społecznej co do ich wartości oraz stworzenie systemu „zachęt ekonomicznych” dla ich właścicieli i zarządców, aby posiadanie i gospodarowanie zabytkiem (zabytkowym krajobrazem kulturowym i jego elementami składowymi) stało się przywilejem, a nie uciążliwością.

C. Zrównoważone gospodarowanie i planowanie

1. Konieczne jest wypracowanie i wdrożenie długofalowej polityki konserwatorskiej w zakresie gospodarowania i planowania zabytkowych krajobrazów kulturowych. Rolą konserwatorów zabytków powinna być nie tylko ochrona zabytkowych krajobrazów kulturowych w ich materialnym i niematerialnym wymiarze, ale także współuczestniczenie w procesach gospodarowania nimi i ich planowania. Ma to współcześnie ogromne znaczenie dla

- kształtowania środowiska życia człowieka w kontekście, zrównoważonego rozwoju, zmian klimatycznych i wzmacniania wartości wspólnotowych.
2. Planowanie i gospodarowanie krajobrazem kulturowym to pojęcia, które wprowadza ratyfikowana przez Polskę Europejska Konwencja Krajobrazowa. Należy implementować je do polskiego prawa, a co za tym idzie określić zakres związanych z nimi działań oraz zakres zadań, praw i obowiązków dla interesariuszy współuczestniczących w tych procesach.
 3. Rekomenduje się, aby dla zabytkowych krajobrazów kulturowych sporządzać strategie i plany zarządzania, doprecyzowujące wizje ich obecnego i przyszłego funkcjonowania w kontekście ochrony ich wartości kulturowych. Należy również wdrożyć stosowne procedury i zapewnić finansowanie związane z realizacją tych strategii i planów. Działania poszczególnych interesariuszy zabytkowych krajobrazów kulturowych powinny zachowywać zgodność z założeniami powyższych dokumentów strategicznych.
 4. Prognozowanie to niezbędny etap ochrony, gospodarowania i planowania zabytkowych krajobrazów. Należy zatem poszerzyć procedurę "strategicznej oceny oddziaływania na środowisko" o ocenę oddziaływania na zabytkowy krajobraz kulturowy oraz zapewnić w niej obligatoryjny udział służb konserwatorskich. By móc prognozować i oceniać wpływ na zabytkowy krajobraz kulturowy należy najpierw go zidentyfikować, zwaloryzować i zdiagnozować.

D. Promocja i edukacja

1. Należy wprowadzić do podstawy programowej na wszystkich szczeblach edukacji szkolnej treści dotyczące zabytkowego krajobrazu kulturowego, z uwzględnieniem cech [charakterystycznych-reprezentatywnych](#) i wyróżników krajobrazowych identyfikowanych przez społeczność lokalną, w tym dzieci w wieku szkolnym .
2. Należy stworzyć programy badawcze zachęcające środowiska naukowe do poszerzania wiedzy o zabytkowym krajobrazie kulturowym, o jego cechach fizycznych, występujących w nim przejawach materialnego i niematerialnego dziedzictwa, jego historycznych i współczesnych przekształceniach, jego historycznych i współczesnych sposobach postrzegania, dawnych i obecnych powiązaniach przestrzennych, kulturowych, przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i funkcjonalnych pomiędzy jego podstawowymi elementami: naturalnymi i wytworzonymi przez człowieka, materialnymi i niematerialnymi, pomiędzy jego interesariuszami.
3. Należy promować stałą współpracę między instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi i ośrodkami akademickimi oraz lokalnymi społecznościami w zakresie badań, wymiany informacji, pomocy technicznej, koordynacji i integracji działań w zakresie budowania wiedzy o zabytkowym krajobrazie kulturowym.

E. Interesariusze

1. Formułowanie konserwatorskiej polityki krajobrazowej wymaga interdyscyplinarnej współpracy przedstawicieli wszystkich interesariuszy, co będzie sprzyjało zachowaniu wartości zabytkowych krajobrazów kulturowych.
2. Należy stwierdzić, że ochrona, planowanie i gospodarowanie zabytkowym krajobrazem kulturowym wymaga współuczestnictwa i wzmocnienia roli środowiska konserwatorskiego w interdyscyplinarnych zespołach analitycznych, planistycznych i projektowych.
3. Na wszystkich etapach formułowania konserwatorskiej polityki krajobrazowej powinien być zagwarantowany i zorganizowany udział społeczności lokalnych.

SŁOWNICZEK DEFINICJI

Definicje z obowiązujących aktów prawnych, stanowiących punkt wyjścia do opracowania Karty Zabytkowych Krajobrazów:

- **Ład przestrzenny** - takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

[za:] *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Art. 2 pkt 1.*

- **Ochrona krajobrazowa** - zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu;

[za:] *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 z późn. zm.)*

- **Otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych

[za:] *Ustawa z dnia 23 marca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami, Art. 3 pkt. 15*

- **Walory krajobrazowe** - wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, estetyczno-widokowe obszaru oraz związane z nimi rzeźbę terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka;

[za:] *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 z późn. zm.)*

Definicje z aktów prawnych ratyfikowanych przez Polskę, nie wdrożone do polskiego ustawodawstwa:

- **Gospodarowanie krajobrazem** - działanie, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymywania krajobrazu, tak aby kierować i harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych.
- **Ochrona krajobrazu** - działania na rzecz zachowania i utrzymania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych.
- **Planowanie krajobrazu** – oznacza skuteczne działanie perspektywiczne mające na celu powiększenie, odtworzenie lub utworzenie krajobrazów.
- **Polityka w zakresie krajobrazu** - wyrażanie przez właściwe organy publicznie ogólnych zasad, strategii i wytycznych, które pozwalają podejmować specjalne środki ukierunkowane na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu.

[za:] *Europejska Konwencja Krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dziennik Ustaw Nr 14, poz. 98).*

- **Zabytki:** dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby, i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,

- **Zespoły:** budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- **Miejsca zabytkowe:** dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

[za:] *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*
Konferencja Generalna UNESCO Paryż, 21 listopada 1972 r.

- **Dziedzictwo kulturowe** to zbiór zasobów odziedziczonych po przeszłych pokoleniach, które ludzie identyfikują, niezależnie od praw własności, jako odzwierciedlenie i wyraz swoich stale ewoluujących wartości, wierzeń, wiedzy i tradycji. Obejmuje ono także wszystkie aspekty środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi i miejscem w czasie;

[za:] *Konwencja Ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*
Rada Europy, Faro, 27 października 2005 r.

Definicje pojęć nie mających umocowania w obowiązujących aktach prawnych:

- **Wyróżnik krajobrazu** - to identyfikator służący określeniu zasobów poszczególnych krajobrazów, w celu ich porównywania, ochrony i kształtowania. Jest to zestaw materialnych i niematerialnych nośników cech charakterystycznych dla określonego krajobrazu, lub których podstawą jest odmienność i/lub kontrastowość, także w aspekcie unikatowości.
- **Wyróżnik materialny krajobrazu** - zestaw materialnych elementów krajobrazu, posiadających cechy charakterystyczne dla określonej jednostki krajobrazowej lub których podstawą jest odmienność i/lub kontrastowość także w aspekcie unikatowości.

[za:] *Rekomendacje w zakresie prowadzenia analiz krajobrazowych na potrzeby wyznaczania stref ochrony krajobrazu, 2017, Niedźwiecka-Filipiak I., Ozimek P., Akincza M., Kochel L., Krug D., Sobota, M., Tokarczyk-Dorociak K., http://ochronaprzyrody.gdos.gov.pl/files/artykuly/5471/REKOMENDACJE-ANALIZY-KRAJOBRAZOWE_2019_icon.pdf*

- **Konserwatorska polityka krajobrazowa** - formułowanie i wdrażanie przez właściwe organy publiczne zasad, strategii i wytycznych, które umożliwią interesariuszom zabytkowego krajobrazu kulturowego podejmowanie działań ukierunkowanych na jego ochronę, gospodarowanie i planowanie, z poszanowaniem wartości zabytkowych.

Definicja własna

Opracowanie

dr hab. inż. arch. Irena Niedźwiecka-Filipiak, prof. UPWr, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Katedra Architektury Krajobrazu, Stowarzyszenie Polskich Architektów Krajobrazu (SPAK).

dr inż. Dorota Sikora Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Katedra Sztuki Krajobrazu.

mgr inż. arch. Łukasz Woźniak, Politechnika Łódzka, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Instytut Architektury i Budownictwa, Towarzystwo Urbanistów Polskich (TUP), Przyjaciół Muzeum Tatrzańskiego.

mgr Alicja Woźniak, Politechnika Łódzka, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Instytut Architektury i Budownictwa, Towarzystwo Urbanistów Polskich (TUP).